

חייבי מיתות שוגגין – פטורין מן התשלומין

רש"י הירש (שמות כא/כב)

מתחייב בנפשו וחיייו מסורים לדין שמים, - ודין זה חל עליו גם במקרה שהפשע עצמו אמנם נידון בדיני אדם, אך לא הנסיבות שבהן בוצע, - ברגע זה שוב איננו יכול להתחייב ממון. חומרת הפשע ומעלת כבוד האדם שאין דומה לה, ושהיא נפגעה קשות, הן באישיות הפושע והן באישיות הנפגע, אינן סובלות שידובר כאן בעסקי ממון. לתבוע מרוצח, או מהורג נפש שזוכה מסיבות מקילות, שלכל הפחות ישלם פיצוי עבור בגדיו הקרועים של הנרצח – מחשבה זו אין דעת תורה סובלתה.

כללה התורה בפסוק אחד את חיוב הממון למכה בהמה ואת חיוב המיתה למכה אדם, ומכאן הכלל, שכשם שמכה בהמה חייב ממון על כל פנים, בין שוגג בין מזיד וכו', כן מכה אדם פטור מממון על כל פנים, בין שוגג בין מזיד וכו'. ונראה שטעמו של כלל זה מתגלה דווקא בסמיכות זו של בהמה ואדם בחילופי דיניהם, ושורשו במעלתו היתירה של כבוד האדם שיש לשמור עליו בכל מקרה ומקרה. לחייב בהמה יש תשלומים, אך לעולם אין תשלומים לחיי אדם: "ולא-תקחו כפר לנפש רצח" (במדבר לה, לא). בו ברגע שאדם

רש"י הירש (ויקרא כד/כא)

הוא בדין זה, המבדיל בין אדם לבהמה. לא באה פרשה זו אלא להבדיל בין נפש אדם לנפש בהמה. נפש אדם היא אישיות, ואילו נפש בהמה היא חפץ. הריגת נפש אדם תידון רק כפשע כלפי האישיות שנקטלה; חשיבותה לא תסולא בממון, ואין פיצוי כספי על הריגתה; ואין שילום על איבוד נפש אדם, אלא באובדן חיי חלדו של הרוצח. כנגד זה הריגת נפש בהמה תידון רק כחטא כלפי בעליה; ואף-על-פי שצער בעלי חיים דאורייתא (ראה פי' שמות כג, ד-ה), והוא חטא כלפי ה' – אין בית-דין עונשים על הריגת בהמת הפקר. רק גוף האדם על איבריו הוא גם רכוש של נפש האדם; הוא קניינה וכלי מלאכתה; ופציעת גוף האדם היא פשע כלפי האישיות וגם כלפי רכושה; משום כך אם אפשר, יש להטיל פיצוי על אובדן הערך; ואם הנזק קטן מדי, בולט החטא כלפי האישיות – ויש להטיל עונש מלקות.

ומכה בהמה וגו'. כאן הקיש הכתוב מכה אדם למכה בהמה. ההורג או המזיק בהמה (לא נאמר כאן "נפש"), חייב תמיד רק פיצוי כספי; ומי שנתחייב מיתה על הריגת אדם (או במקרה של אביו ואמו – על פציעתו), חייב תמיד רק מיתה בלבד; ואם עצם החטא מחייבו מיתה, שוב אין הוא חייב תשלומין, אפילו אופן הביצוע פוטר ממייתה, כגון בשוגג. "חייבי מיתות שוגגין פטורין מתשלומים" (כתובות לה ע"א; ראה תוספות בבא-קמא לה ע"א ד"ה מכה אדם).

כבר ביארנו בפרוטרוט את דין תנא דבי חזקיה על תוצאותיו; וראה על כך בפי' שמות עמ' רכה; ראינו שם שדין זה מציב קו גבול ברור בין חיי אדם לבין חיי בהמה; הוא מדגיש את מעלתם היתירה של חיי האדם, ושומר עליה בתודעה המשפטית. נסכם עתה את ההלכות האמורות כאן ביחס למשפט האדם והרכוש; ונראה, שהשיא של כולם